І. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

А.Й. Капська,
НПУ імені М.П. Драгоманова

УДК 378: 14 + 376.1

СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ І ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація

У статті ставиться питання, що стосується оцінки рівня життєвих і моральних пріоритетів студентів – майбутніх соціальних педагогів. Виявлено, що адекватність орієнтації особистості студента соціально значущим цінностям загалом визначає міру їх соціальної зрілості, а також особливості висыховної роботи у ВНЗ в цілому.

Ключові слова: моральні і соціальні цінності, пріоритетність цінностей, активна позиція, активна діяльність.

Аннотация

В статье ставится вопрос, что касается оценки уровня жизненных и моральных приоритетов студентов - будущих социальных педагогов. Выявлено, что адекватность ориентации личности студента социально значимым ценностям целом определяет степень их социальной зрелости, а также особенности воспитательной работы в вузах в целом.

Ключевые слова: нравственные и социальные ценности, приоритетность ценностей, активная позиция, активная деятельность.

Annotation

The article raises the question, to assess the level of life and moral priorities of students - future social workers. Revealed that the adequacy of student orientation socially significant values generally determines the degree of social maturity, and especially educational work in universities in general.

Key words: moral and social values, priority values, active attitude activism.

Сьогодні, коли сучасне українське суспільство переживає складний і вкрай суперечливий етап свого розвитку, як ніколи необхідна увага філософів, соціологів, психологів і педагогів до реальних практичних завдань, особливо до актуальних соціальних проблем, питань виховання, формування особистості [1;2;3].

Немає потреби доводити, що саме соціально спрямоване виховання в кожній особистості усвідомлення суті своїх дій, без сумніву визначає

моральний аспект самої особистості і моральний клімат всього студентського співтовариства.

Нам, педагогам, завжди цікаво: Хто є наші студенти? Про що думають? Якими хочуть бути? Які їх захоплення, інтереси, позиції? Саме це останнім часом хвилює нас, оскільки майбутній соціальний педагог чи соціальний працівник з першого курсу орієнтовані на роботу в системі «людина-людина», і в майбутньому щодня доведеться спілкуватися, взаємодіяти з різними категоріями населення як за віком, так і за соціальним статусом.

Слід зазначити, що серед усіх груп населення найменшою стабільністю ціннісних орієнтацій, соціальних установок і соціальної поведінки відзначається саме студентська молодь. Адже в юнацькому віці орієнтації досить пластичні, піддаються природним змінам і трансформуються залежно від тих чи інших умов, хоча в міру дорослішання загалом досить стабільно фіксується ставлення студента до побуту, проявляється сформованість на суспільно значущі й особистісні пріоритети. Адекватність орієнтацій особистості суспільним цінностям буде визначати міру її соціальної зрілості, рівень організації виконавчої роботи у ВНЗ.

Означені положення загалом засвідчують актуальність даної проблеми в роботі вищої школи. Причому уникнення сьогодні у виховному процесі означеної проблеми може призвести до серйозних упущень у соціальному становленні студентської молоді.

Відомо, що колектив, в якому навчається студент і під впливом якого, в основному, формується його особистість – це академічна група, курс, факультет. Перебування студента в такому соціумі підвищує соціальний рівень цілей і збагачує зміст їх спільної життєдіяльності. Ставлення до конкретного соціуму і власне становище в його межах – є одним із важливих критеріїв оцінки ровесників і самооцінки.

Звичайно, ускладнення змісту соціально значущої діяльності студентів і структури соціуму статус особистості багато в чому залежить від конкретної особи, діяльності та її моральних якостей, включаючи, зокрема, ставлення до інших студентів, рівень соціальної відповідальності у суспільстві.

Під час дослідження ми уважно вивчили питання, яке стосувалося самооцінки особистості, її думки щодо недоліків однокурсників. Респондентам задавалося запитання: «Якою мірою, на Вашу думку,ви вважаєте поширеними у середовищі студентської молоді такі недоліки: відсутність інтересу до політичних проблем, небажання підвищувати свій культурний рівень, упереджене ставлення до людей іншої національності чи іншої віри?» Серед 150 респондентів майбутніх соціальних педагогів найбільш часто згадуються такі негативні позиції: споживацьке ставлення до життя; байдужість до навчання; пасивність у громадському житті; невпевненість у майбутньому.

Третина респондентів проявили такі негативні якості, як прагнення жити сьогоднішнім днем, причому не прогнозуючи майбутнього. Кожний четвертий вважає, що для студентської молоді притаманний інтерес до політичних проблем та упереджене ставлення до людей іншої національності.

Привертають увагу і такі дані, які досить рідко називаються респондентами, серед них слід назвати аморальність, статеву розбещеність, вживання наркотиків (в межах 10-19% від загального числа опитаних).

Підкреслимо, що наявна критичність щодо негативних якостей, звичайно, не усуває зазначених недоліків, але завдяки організації виховної роботи ми створюємо передумови для їх подолання, якщо при цьому ще будуть змінюватися соціальні умови, якщо буде знищене підґрунтя, що породжує ці негативні прояви.

В рамках нашого дослідження нас цікавлять деякі соціально-політичні і моральні позиції у сфері ціннісних орієнтацій студентської молоді, особливо позиції і міркування студентів з приводу різних проблем міжнаціональних відносин і мовної політики.

Процес демократизації українського суспільства, особливо в останні роки виявив необхідність у повному відновлені принципу рівноправності націй і національних меншин, які зазнали певної деформації. Наразі особливо гостро стоїть проблема національної самосвідомості як індивідуальної і суспільної цінності. Якою вона має бути?

Найважливішим є те, що в розвитку національної самосвідомості помітну роль відіграє студентство, оскільки саме йому належить місія творчого засвоєння і передачі історичної спадщини свого народу. Тому надзвичайно важливими є уявлення, які ідейні орієнтації є пріоритетними у студентській молоді, наскільки важливими для них є національні аспекти, наскільки вони відображають соціальні та ідеологічні цінності.

Результати проведення дослідження продемонстрували, що загалом студенти проявляють велику зацікавленість у пізнанні цінностей саме свого народу. Так 93% опитаних відповіли твердо на питання «Чи необхідно їм знати свою національну історію, традиції, звичаї?»; лише 7% вважають, що це є не так уже й важливо.

Проте, якщо серед студентів думка про необхідність знати свою національну історію, як свідчать дані, відображає єдність їх позиції, то, коли заходить мова про можливі наслідки для міжнаціонального спілкування, такі знання і також єдності у відповідях не простежується. Хоча загалом респонденти схвалюють широку участь громади у процесі відтворення національної історії і культури. Зокрема, це стосується такого явища, як відродження національної символіки, активізація неформальних культурно-освітніх товариств, повернення колишніх назв вулиць, площ, міст і сіл. При цьому більше половини(біля 60%) опитаних вважають, що створення громадських товариств, об'єднань не завжди є позитивні результати у плані формування громадянської та загальнонаціональної моралі.

Виявлений інтерес студентів (87%) до духовних і моральних цінностей, на перший погляд, досить високий. Проте, як з'ясувалося надалі, при перенесені питання про це із сфери теорії у сферу практики, то насправді цей інтерес є дещо меншим. Даний факт засвідчує, що на практиці ще недостатньо використовується потенціал ЗМІ для висвітлення національних проблем, в тому числі в галузі міжнаціонального спілкування і міжнаціональних цінностей. У дослідженні ми намагалися визначити роль міжнаціонального спілкування та наявність у студентському середовищі національних інтересів, при цьому виявлено ставлення до людей інших національностей у 52% респондентів, хоча половина студентів позитивно поставилась до процесу міграції. На їх думку, міграція сприяє, певною мірою, взаємодії, збагаченню культур різних народів і їхніх моральних цінностей.

До речі, 40% респондентів сьогодні не погоджується з таким твердженням і вважають, що міграція несе певну загрозу збереженню самобутності загальнонаціональної духовності українців. Слід зазначити, що половина респондентів (51%) критично ставить до того, як сьогодні в освітній сфері вирішуються питання міжнаціональної культури, моралі, спілкування.

Загалом можна сказати, що дана проблема може вирішуватися цілком цивілізовано і продумано, і це багато в чому залежить від сьогоднішнього рівня і завдань виховної роботи зі студентською молоддю. Адже проблема формування у студентів моральних цінностей досить активно вирішується саме у студентському середовищі шляхом їх включення у соціально значущу соціокультурну діяльність. Це допомагає спроектувати певну гармонізацію структури діяльності студентів в рамках вільного часу в умовах вищої школи.

Цей процес підтверджує правильність нашої позиції, свідому орієнтацію необхідність на використання позанавчального часу в інтересах розвитку студентської молоді і забезпечення відповідних умов завдяки вдосконаленню форм і технологій соціально-виховної роботи. На жаль, у студентському середовищі в основному ще й сьогодні залишаються масові форми, в яких спостерігається пасивна участь особистості студента, тому що вони відстають від досить розвинених форм і видів навчальної діяльності. Характерно, якщо в бюджеті часу студентів громадська робота займає лише 3%, оскільки, на думку самих студентів, вони прийшли навчатися, а не займатися громадською діяльністю, хоча, можна з приємністю відзначити, в останній рік ситуація помітно змінилася. Студенти у своїй більшості по-новому подивилися на ситуацію в країні, адже сукупність особистісних характеристик у сфері позанавчальної діяльності, таких, як навички й уявлення про важливі для них моральні цінності, традиції і звичаї на різному рівні засвоюється різними поколіннями і по-різному впливають на розвиток моральних цінностей, причому за умови педагогічного регулювання цих цінностей. До того ж за умови педагогічного регулювання означеного

процесу ні в якому разі не можна допустити неадекватних уявлень студентів про значення тих чи інших моральних цінностей і сприяти поступовому осмисленню нових моральних категорій чи орієнтацію на інші при зміні соціально-економічних, культурних умов.

Звичайно, зростанням у студентів бюджету вільного часу, постійної турботи батьків про їхній матеріальний добробут, часто в атмосфері бездумного накопичення, за відсутності зростання загальної моралі та послаблення виховної роботи у частини студентської молоді не формується активна життєва позиція, проявляється відсутність бажання повноцінно трудитись, навчатись, дбати про посилення й утвердження соціально значущих цінностей, етики і моралі. Це, у свою чергу, призводить до того, що для деяких студентів поняття життєвого успіху, щастя, повноцінного відпочинку ототожнюється не із суспільно значущою діяльністю, а з цінністю речей, можливістю обирати нічим не обмежені можливості престижного споживання. Останній факт по суті відкидає будь-яку мораль як особистісну, так і суспільну(загальнолюдську). Адже в даному разі ставлення таких людей до суспільства будуть вибудовуватися на основі гіпертрофованої раціональсті, особистої вигоди і при цьому в них не залишається місця безкорисним духовним зв'язкам, чесності, принциповості, а також іншим цінностям моралі.

На жаль, розвиток і засвоєння частиною студентів, недостатньо стійких в політичному і морально плані ідей, престижних потреб, гедоністичного стилю життя, сумнівних орієнтацій у сфері вільного часу – все це може призвести до відсутності будь-якої моралі та інтересу до дійсності. На практиці студентів (біля 30%) уже на третьому році навчання намагаються активно відшукати місце тимчасової роботи, включитися у громадсько-політичне життя, стати членом однієї із студентських чи молодіжних організацій. Про таких студентів педагоги говорять, що це «опора» для факультету, оскільки без них не проводяться жодні організаційно-виховні форми роботи. Саме така група студентів оцінює свою активну діяльність як соціальну і моральну цінність. Звичайно, ця оцінка сформована в них не на основі власної практики, а лише як результат виховного впливу з боку педагогічного колективу.

Під час практичної роботи з майбутніми соціальними педагогами ми зробили спробу з'ясувати дуже важливе питання «На що розраховує сучасна студентська молодь при вирішені власних проблем?». У відповіді дозволялося назвати кілька позицій: цікаво, що 57% опитаних вибрали позиції «на свої знання, уміння, здібності», майже близько половини (56%) зазначають – «на матеріальну допомогу батьків, родичів», «на відгук, розуміння, допомогу друзів» і 54% - «на вдалий збіг обставин».

Звичайно, певна інформація викликає тривогу, оскільки вона засвідчує наявність моралі в людини готової заздалегідь до споживацької позиції . Все це, безперечно, знижує активність студентської молоді в різних сферах життєдіяльності, підриває віру у власні сили, перешкоджає формуванню у

студентів активної життєвої позиції, яка, на нашу думку, найбільш повно відображає наявність тих чи інших особистісних цінностей молодої людини [6].

Завершуючи аналіз матеріалів дослідження, ми вважаємо за доцільне навести не процентні, а «живі» конкретні висловлювання студентів щодо низки важливих питань їхнього сучасного життя. В кінці анкети ми пропонували студентам, щоб вони могли в довільній формі висловити свої думки щодо тих проблем, які їх найбільше хвилюють. На дане прохання відгукнулося 36% із опитаних, що становить третину від 150 осіб. Як свідчать результати аналізу відповідей, найбільш важливою проблемою для них виявилися «постійні зміни у навчальному процесі, відсутність сталого графіку роботи, не можливість подолати бюрократизм, соціальну байдужість до проблем і труднощів, зацікавленість в радикальному поліпшені управлінської діяльності адміністрації факультету, вузу».

Так, наприклад, на перше місце можна поставити позицію щодо «впорядкування навчальних планів і дати більшу свободу вибору окремих дисциплін: Хочеться, щоб більше довіряли нам, нашим силам і нашим здібностям»;

Відзначимо, що кожен п'ятий із тих, хто заповнював останній пункт анкети зафіксував свій інтерес до способу навчання в зарубіжних навчальних закладах. Адже, на їх думку, сьогодні не потрібно заглядати в Європу, сьогодні в Інституті, на кафедрі мають бути створені такі умови, щоб кожен студент міг або паралельно навчатися у двох ВНЗ(в Україні і за рубежем), або після певного освітньо-кваліфікаційного рівня освіти виїхати на навчання за кордон. Причому контакти з вузами мають бути юридично оформлені і вільними.

Привертають увагу і такі думки студентів, в яких чітко простежується їхня соціально значуща позиція, особливо це стосується і моралі й етики в умовах вищої школи. Зокрема, різні студенти доводять: «Мені не подобається те, що зараз багато критиканства і відкидання всього що є, навколо багато цинізму»; «Потрібно вміти самому щось зробити, а не постійно критикувати»; “ Багато зараз задумуються над тим, а що буде з новою Україною, а що очікує нас в найближчому майбутньому»; «Я люблю свою Україну, але мені не зрозуміло, чому її не усі люблять. Невже такі люди не вірять у неї, в нас?»; «Закликами і лозунгами не зробити людей кращими, ми повинні виходити з конкретними пропозиціями, але без бійки і смерті!”.

Природно, що багатьох наших респондентів цікавили питання і про реформи в вищій школі, і про проблеми «молодь і культура», молодіжного дозвілля. Ось одне із міркувань: «Зараз багато говорять, що молодь не цікавиться мистецтвом. А насправді, ми часто до нього не можемо долучитися: студентської стипендії(якщо вона є) вистачає на один похід до театру чи на хороший концерт. Книжку купити за нинішні ціни неможливо, а в бібліотеці хороша художня література є в 2-3 примірниках. Що

залишається робити студенту? Він має іти на підробітки, а від цього страждає якість мого навчання».

Не менш болючим і гострим виявилося для студентів питання їхнього працевлаштування як під час навчання, так і після закінчення навчального закладу. До речі, це питання хвилює не менше 38 % респондентів.

Думки, висловлені майбутніми соціальними педагогами, яких в принципі потребує держава як вкрай необхідних фахівців, привертають увагу всіх педагогів вищої школи. Адже у навчальному закладі робиться усе можливе, щоб підготувати фахівців до роботи в соціальній сфері з різними категоріями населення, але, на жаль, державні установи і соціальні інституції не вважають за доцільне робити замовлення на таких фахівців. А це, як стверджують студенти, аморально, оскільки держава витрачає кошти на навчання кожного студента створює відповідне матеріально-технічне забезпечення, вселяє думки, що їй такі фахівці потрібні, а потім не проявляє ніякого інтересу: а де ж поділися ці фахівці, де застосувати набуті знання, чи реалізувати себе в соціальній сфері?

Безперечно, відповісти на ці та інші питання можна лише об'єднавши зусилля соціологів, відповідні департаменти МОН України, Міністерство соціальної політики і педагогів вищої школи.

На нашу думку, загострити увагу на проблемі вкрай необхідно. Адже нинішня ситуація в Україні є не просто соціально-політичним фоном для всього суспільства, а є невід'ємною частиною його життя, в тому числі і студентської молоді. Тому доцільно наразі не просто привернути увагу студентів до сьогоднішньої кризової ситуації як в економічному, так і в моральному плані, оскільки кожен із них усвідомлено має визначитися зі своєю моральною позицією: Ким я є? – просто студентом чи активним громадянином своєї держави.

Звичайно, в такій ситуації перед педагогами вищої школи стоїть надзвичайно складне завдання у контексті вирішення окремої проблеми: розвивати, формувати і закріплювати у студентів ціннісні установки, спрямовані на оволодіння моральними цінностями і їх проявами у практичній діяльності.

Закінчуючи аналіз запропонованої ідеї щодо актуалізації проблеми морального виховання студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери, ми вважаємо за доцільне привернути увагу науковців і практиків вищої школи до нової і досить загостреної проблеми – прагнення до мирного співіснування з різними народами і націями, готовність надавати правову, соціальну і психологічну підтримку тим, хто потрапив у вир військових дій, конфлікту в ситуації порушення прав людей і справедливості. Загострити на цьому увагу необхідно у зв'язку з тим, що нинішнє покоління у попередні роки проблема миру давно на друге місце. Це, у свою чергу, дозволяло і педагогом, і студентам зробити пріоритетом наше мирне життя, духовний розвиток особистості, розвиток і реалізацію індивідуальних потреб та інтересів. Це якраз і пояснює той факт, що ми орієнтувалися і повинні

орієнтувати студентів на вибір і використання на практиці таких організованих форм соціально-виховної роботи, які б, у першу чергу, активізували прояв гуманізму, моральності, етичної поведінки.

Представлений матеріал, який вміщує аналіз соціально-педагогічного дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних педагогів, навряд чи можна претендувати на широке і повне узагальнення. І все ж таки, було б, мабуть, недалекоглядно будувати сьогодні соціально-виховну роботу у вузі без врахування позицій і настроїв студентів і ситуації в країні. Адже ми маємо враховувати, що суспільна позиція студентів є завжди лише одним із аспектів їх індивідуального розвитку.

Удосконалення моральних відносин нерозривно пов'язане зі становлення нового образу сучасного студента. Його вільний і гармонійний розвиток - основа активної, морально зрілої особистості. Спираючись на науку, позитивний досвід, долаючи однобічність висновків, можна і потрібно з достатньою ефективністю вести пошук у вирішенні соціально-політичних і виховних завдань, правильне розв'язання яких сприяє формуванню майбутніх спеціалістів для соціальної сфери. Тому можна стверджувати, що дана проблема потребує свого вирішення і конкретизації в теоретичних положеннях.

Література

1. Руденко Ю., Мельничук Ю. та ін. Основи козацько-лицарського виховання. – Вид-во «Гетьман», 2012. – 292с.
2. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М.Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз: Методолого-світоглядний аналіз. – К.: Знання України, 2002 – 280с.
3. Трухин И.А. Личность как система идей. – К.: КМЦ «Поезия», 2009. – 508с.
4. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 240с.
5. Неїжпапа Л.С. Людина в сучасному соціумі. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 88с.
6. Психологія особистості. Хрестоматія. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. - 532с.
7. Дерев'янко Н., Костів В. Формування громадянської культури особистості школяра : навч.-метод.посіб. / Н. Дерев'янко, В. Костів; за ред. В. Костіва.– К.:ТОВ«Праймдрук», 2011.– 352.с